

Urbanística IV

Professor coordinador: Carles Llop (DUOT UPC)

Altres professors: Catalina Salvà (DUOT UPC)

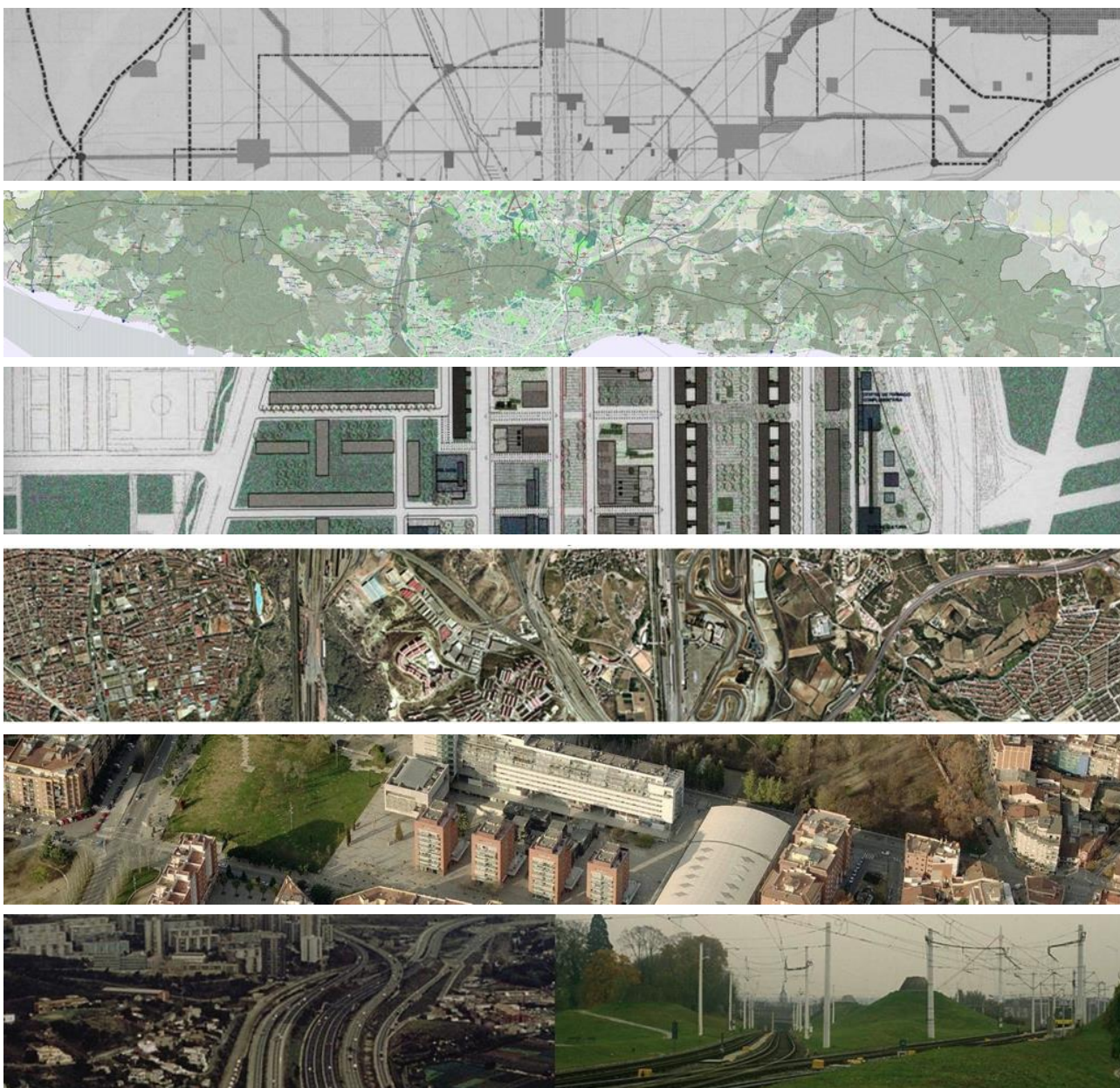
PROJECTES DE CIUTAT en la ciutat -mosaic -territorial

Els llocs i els temes emergents de projecte a la Barcelona Metropolitana

SITUACIONS TERRITORIALS - LÒGIQUES PROJECTUALS

En una nova era dels cicles d'urbanització mundial i de regeneració urbano- ambiental

<http://www.ciutatmosaicterritorial.upc.edu/laboratoris/>

PROGRAMACIÓ DE DOCÈNCIA EN REMOT I/O AJUSTADES A PRESENCIAL SEGONS DIRECTRIUS DE LA DIRECCIÓ DEL CENTRE

Objecte i Objectiu: Establir el programa de l'assignatura a la doble modalitat presencial o en remot aun calgui **Substituir les classes presencials per docència on-line**. Preparar en conseqüència materials i la corresponent organització docent.

Mètode:

- A. Les classes tindran tres tipus de materials:
  - Classes
  - Materials docents
  - Reptes de ciutat (per debats)
- B. **Modular les classes.**
  - Escriurem en termes bàsics i sintètics els "CONTINGUTS" de cada classe.
(Apunts per la classe)
  - Us enviarem en format PDF els materials bibliogràfics, webliogràfics, gràfics, documentals que acompanyin o ajudin a incrementar la transmissió docent de les respectives classes.
(Complement docents)
  - Us enviarem en format PDF les imatges de les presentacions (si s'escau) *powerpoint*. Si pot ser comentades amb un peu d'imatge; i posarem en repositori ATENEA càpsules vídeo.
(DOC PWP, Càpsules vídeo)
- C. **Us proposarem petits exercicis** de caràcter personal i que no impliqui la trobada dels estudiants.
  - Redactats de màxim un DIN A4 i molt concrets (p.ex.: llegir l'article i fer un *abstract* de comprensió; redactar les preguntes que us proposa la classe; dibuixar un diagrama; elaborar un quadre sinòptic,...)
  - Complementar i/o avançar en l'exercici base proposat en el curs (us podeu coordinar entre el grup de manera també no presencial si no podeu).
  - Coordinarem els lliuraments de l'Atles en un termini determinat sense obligació de lliurament avaluable (l'avaluació es realitzarà quan puguem presencialment o si fos el cas segons determinessin les autoritats acadèmiques pertinents).
(Exercici)
  - **Enviarem possibles vídeos** a disposició sobre la temàtica abordada en la classe, o temes similars. Poden ser "capsuletes de mòbil".
(VID Càpsula)
- D. En qualsevol cas **en l'horari corresponent de docència del curs estarem a disposició dels estudiants per consultes telemàtiques (via mail o si s'escau Skype)**. També que considerem la possibilitat de trucades telefòniques si ho considereu oportú sempre que siguin molt necessàries pel bon funcionament dem l'aprenentatge .

Context

El procés d'urbanització mundial, marcat d'una banda per la consolidació d'un model de concentració urbana, i d'altra banda, per l'ocupació dispersa del territori, exigeix encara una reflexió profunda sobre les pautes del desenvolupament i una vindicació del control dels processos urbans: la necessitat de reconèixer la nova realitat del territori, la voluntat d'actuar des de la iniciativa pública, la pertinència de defensar la disciplina de l'ordenació del territori, i del projecte de ciutat i territori.

Aquesta assignatura té per objectiu reflexionar sobre aquest tema d'actualitat des de l'experiència específica del nostre entorn més immediat: la metròpoli de Barcelona; tanmateix entenent-la en el context global del context del món urbà. Específicament també desenvoluparem una visió del que afecta a la transformació del territori català, i per tant a l'ordenació urbanística i el projecte de les ciutats i el territori a Catalunya.

Metròpoli i ciutat de ciutats, exemplificaran un estat d'un territori que creix en densitat en el seu centre capital (Barcelona AMB) consolidant una franja litoral de conurbació urbana, i

dilatant-se sobre la Catalunya dels eixos infraestructurals, polaritzant el desenvolupament sobre les mateixes i posant en conflicte gran quantitat de territoris i paisatges dels sistema lliure territorial.

En aquest curs proposem explorar sobre la ciutat metropolitana de Barcelona per entendre des de la seva configuració de situacions urbanes múltiples el que són, al nostre entendre, els projectes urbans contemporanis d'abast metropolità. La Barcelona metropolitana, doncs, com a laboratori de projectes dels tòpics de l'urbanisme contemporani.

Objectius

1. Introduir a l'estudiant a temes i tòpics urbanístics contemporanis rellevants; mitjançant una indagació dels diversos tipus de projectes urbans i territorials que constitueixen l'ideari del "projecte de ciutat" i la intervenció a escala territorial, utilitzant com a cas d'estudi referencial la metròpoli de Barcelona.
2. Capacitar-lo per treballar en el que denominem "projecte de ciutat" des d'una perspectiva trans escalar pla-projecte, mitjançant el lliscament entre escales i de la fluïdesa de coneixements entre disciplines.

Coneixements

1. Conceptes i continguts de la projectació urbana i territorial en territoris de la ciutat en explosió, que determinen situacions de configuració morfològica múltiple, comparant-ho amb altres realitats metropolitanes.
2. Continguts de distintes estratègies territorials, plans i projectes urbanístics, i altres instruments per abordar els temes rellevants de l'ordenació del territori i el projecte de ciutat contemporanis, entre altres:
  - la comprensió i anàlisi del nou ús del territori i el nou sistema de ciutats resultant
  - l'articulació de la mobilitat i les xarxes infraestructurals del territori com a pols de desenvolupament urbà i territorial
  - la preservació dels valors territorials, el medi ambient, i la protecció del patrimoni com a noves eines per donar coherència a les actuacions puntuals
  - el projecte de l'habitatge, com a eix central, en els diversos contextos urbans de reforma o extensió urbana, i la necessitat de nous models en la implantació de l'habitabilitat al territori
  - el desenvolupament de les oportunitats urbanes que ofereix la transformació de territoris obsolets o incerts, com a factors de centralitat i atracció
  - l'ordenació del territori a partir dels sistemes d'espais lliures territorials i els corredors verds com a elements bàsics per una bona malla ecològica i paisatgística
  - la construcció dels espais d'articulació i equilibri entre el medi rural, les concentracions urbanes i els creixements dispersos, per definir una forma específica de nova articulació territorial
  - el reforçament d'una nova estructura territorial basada en els sistemes urbans organitzats per les infraestructures de connexió, accessibilitat i mobilitat sostenible
  - la gestió dels projectes i el rol dels petits municipis per dur a terme les transformacions urbanes i territorials.

Habilitats

1. Assentar les bases d'una actitud renovada per observar els territoris contemporanis, les formes de territorialitats, i interpretar les formes dels sistemes territorials metropolitans.
2. Saber plantejar les capacitats i lògiques projectuals per a la seva transformació.

3. Comprensió de les formes del projecte i les escales diverses que aquesta nova realitat necessita.
4. Establir una base disciplinar d'integració de les propostes de projecte amb els escenaris i instruments de gestió pertinents per portar-les a la pràctica.

Competències

1. Capacitat d'anàlisi a l'escala urbana i territorial.
2. Capacitat de síntesi per la definició dels problemes i les oportunitats dels sistemes urbans i territorials contemporànies.
3. Capacitat d'articulació dels projectes urbanístics i territorials amb la *governance* possible del territori.
4. Coneixement dels instruments bàsics per l'elaboració d'un 'projecte de ciutat' en el context dels sistemes urbans i territorials metropolitans.
5. Capacitat de treball en el món local i en organismes o agències de projectes a escala metropolitana.

Capacitats prèvies i habilitats requerides

1. Coneixements bàsics de la disciplina urbanística, el planejament urbanístic i territorial, i dels instruments legals i de gestió; coneixement bàsic de les estructures urbanes i territorials.
2. Habilitats: disposició a la comprensió de les escales urbanístiques i territorials, a l'anàlisi i a la formulació d'avaluacions i al plantejament de lògiques projectuals.
3. Requeriments: haver seguit els cursos precedents del programa d'Urbanística de l'ETSAV o similars en les altres escoles de procedència dels estudiants.

Metodologia, organització, exercicis i avaluació del curs

1. El curs es desenvoluparà mitjançant sessions de presentació teòrica sobre temes clau en el projecte de ciutat contemporània; i sessions en forma de Seminari sobre la proposta d'exercici (veure full adjunt sobre l'exercici).
2. El llistat de tòpics a estudiar es distribuirà entre els estudiants a l'inici de curs, i els que els mateixos estudiants proposin desenvolupar. Els grups presentaran en les sessions corresponents el tema desenvolupat i lliuraran el dossier en format paper, un document en format digital i un powerpoint de l'exposició (en format paper i digital).
3. El curs s'avalua mitjançant:
  - la presència, participació i seguiment en col·laboració de les classes i dels debats proposats.
  - la presentació dels dossiers de treball proposats com a exercici d'estudi i definició d'estratègies urbanístiques i projectuals sobre la temàtica proposada. Es farà seguiment dels treballs durant el curs i una presentació final.

PROGRAMA DE CLASSES: Índex de temes (ordre INDICATIU a adaptar segons condicions de presencialitat)

Sessió 1. El procés d'urbanització mundial, les ciutats i els territoris al segle XXI

- Noves formes d'observar i identificar la fenomenologia i les formes de la ciutat i del territori
- El Pla com a meta projecte: ordenació _ programa _ projecte _ gestió _ factibilitat

Sessió 2. La ciutat mosaic territorial com a forma d'interpretació i el projecte de la ciutat contemporània

- Identificar els llocs, temes i claus de projecte: Situacions territorials i lògiques projectuals
- El projecte dels territoris metropolitans contemporanis. El lliscament entre escales: l'escala local, la metropolitana, la regional, la de la ciutat mosaic territorial

Algunes referències a Marsella, Bolonya, París,... i experiències rellevant a nivell europeu i mundial

Sessió 3. La formació metropolitana de la Regió metropolitana de Barcelona i les qüestions clau actuals per un projecte renovat de la metròpoli

- Presentació dels treballs de l'Atlas de la formació metropolitana de Barcelona
- El procés de metropolitanització a Barcelona: antecedents i planejament en el període 1964-1976-2010-2015

El Pla Territorial Parcial de la Regió Metropolitana de Barcelona, els treballs del nou Pla director urbanístic i "projectes de ciutat" en l'Arc metropolità

- *Complement docent: Article*
- *Capsula projectes: dues places*

Sessió 4. Temes recurrents i noves demandes en un nou context socioeconòmic, cultural i ambiental: Temes del projecte de ciutat en la ciutat mosaic territorial contemporània

- Noves demandes socials - econòmiques, ambientals - ecològiques, culturals - polítiques
- La dialèctica Pla-Projecte i la concreció de les polítiques urbanes en els Plans
- El 'projecte de ciutat' com estratègia de transformació urbana i territorial des d'una perspectiva renovada -la regeneració urbana i territorial-: Articular_Requalificar, Acupunturar_Vertebrar, Integrar_Policentralitzar, Estructurar_Mallar

Presentació dels treballs dels Plans d'ordenació urbanística municipal de Terrassa i Montmeló com a cas d'estudi

Sessió 5. Articulacions i la requalificació de llocs i barris amb valor afegit

Plans i projectes urbanístics: La Mina- Besòs, Projecte 22@, Diagonal Mar-Fòrum 2004, La Marina del Prat Vermell

- *Càpsula: Landscape Urbanism i nous tòpics actuals*
- *Càpsula: Eixos d'embarriament i centralitats de barri*

Sessió 6. Acupuntura urbana i operacions de vertebració urbana i territorial

Operacions singulars i estratègiques de ciutat a través del 'projecte urbà'

Projectes: Nus de la Trinitat, Port de Badalona, Parc de la Solidaritat d'Esplugues, L'Eix Macià de Sabadell, La transformació de la CN-II a Martorell.

- *Capsula de projectes: territoris caminables*
- *Complement docent: Les ARE's (Àrees Residencials Estratègiques) a Catalunya) (Manual)*

Sessió 7. Integracions de sectors de transformació urbana, Noves Àrees de centralitat

Projectes: Noves Àrees de centralitat de Barcelona, Plaça Europa d'Hospitalet del Llobregat, Parc Aeroespacial de Viladecans, Can Mulà, Mollet del Vallès

- *Capsula de projectes: processos-metabolisme*
- *Complement docent: Sectors d'Activitat Econòmica (SAEs) (Manual)*
- *Complement docent: Landscape Urbanism i nous tòpics actuals*

Sessió 8. La malla dels espais oberts i Infraestructura ecològica: les malles metropolitanes (1)

Projectes: L'Anella verda metropolitana i el seu desplegament. L'ordenació de la muntanya de Collserola, Gallecs i les Cinc sènies de Mataró, i el Rodal de Sabadell. Corredor Verd de Cerdanyola del Vallès

- *Càpsula Projectes: El Pla del verd i la biodiversitat de Barcelona i el corredor ecològic urbà de Barcelona*

- Càpsula Projectes des del procés
- Càpsula de projectes: processos-metabolisme
- Càpsula Projectar amb l'aigua
- Càpsula Projectar restablint continuïtats

Sessió 9. Mobilitat, sistemes viaris i transport: les malles metropolitanes (2)

Projectes: El Pla de vies de Barcelona i els Carrers metropolitanos, Eixos i cruïlles metropolitanos, B-30, Sant Cugat del Vallès-Cerdanyola, Els hubs de mobilitat metropolitana i el projecte del Grand Paris 3 i La transformació d'autopistes metropolitanos en Avingudes

- Càpsula Passatges metropolitanos
- Càpsula Microcity, Maas i PRT

Sessió 10. Presentacions, exposició i debat final sobre el treball de curs

SEMINARI SOBRE HYPERLIEUX MOBILES en col·laboració amb IVM VEDECOM
(Realització de dos exercicis introductoris al treball de curs).

Bibliografia bàsica

- Font, A.; Llop, C.; Vilanova, J. M., La construcció del territori metropolità: morfogènesi de la regió urbana de Barcelona. Barcelona, 1999
- Font, A. (ed.), 'L'Explosió de la ciutat / The explosion of the city' COAC. Fòrum de les Cultures. Barcelona, 2004
- Llop, C., "Lògiques i espais projectuals de una metròpolis, Barcelona 1976-1992, Les Formes del creixement metropolità". PAPERS nº 26. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Gener. ISBN: 84-88068-49-2. Pàg: 37-52
- Llop, C., (amb Adrià Calvo i Mara Marincioni, col·laboradors): "Mocions i lògiques d'intervenció en el projecte territorial renovat en les regions urbanes" a L'explosió de la ciutat / The explosion of the city, 1 ed. Barcelona: COAC i FÒRUM UNIVERSAL DE LES CULTURES BARCELONA 2004. pàg. 346-379
- Llop, C., "Paisatges metropolitanos: policentrisme, dilatacions, multiperifèries i microperifèries. Del paisatge clíx al paisatge calidoscopi", a Papers Nº 47. Regió Metropolitana de Barcelona. ISSN 1888-3621. Barcelona, març de 2008. Pàgs: 8-13
- Llop, C., Jornet, S., "La ciutat, mosaic territorial: un model per a ciutats ambientalment factibles" a la Revista Medi Ambient. Tecnologia i cultura, nº 45 "Ecotransformació i ciutat". Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya. Desembre de 2009. ISSN: 1130-4022. Pàgs: 4-11
- Llop, C.: "Cap a un urbanisme més ambientalista: la ciutat mosaic-territorial" al llibre: "Aula d'Ecologia. Cicle de conferències 2009". Coordinat per Josep Terradas i Anna Avila. Editorial Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Col·lecció Ciència i Tècnica; 42. Ecologia." Gener 2010. Pàgs: 93-104
- Llop, C., Bosc, S., (ed) "Working with the territory : strategies for the new territorialities = travailler avec le territoire : stratégies pour les nouvelles territorialités", Barcelona ; Basel ; New York : CREPUD-MED : ACTAR, 2012
- Llop, C. (dir.), Ciudades, Territorios Metropolitanos y regiones urbanas eficientes. Estrategias y Propuestas de proyecto para la regeneración de la ciudad_mosaico_territorial después de la explosión de la ciudad. La Región Metropolitana de Barcelona como laboratorio. Barcelona, Lleida: Universidad Politécnica de Cataluña, Milenio Publicaciones, 2015
- Portas N., "El surgimiento del proyecto urbano" a Urbanística n.110, 1998
- Gabellini, Patrizia, "Qualità dello sviluppo della città e del territorio", a Città e regioni metropolitane in Europa, Strategie, politiche e strumenti per il governo della complessità, XXIV Congresso Milano, 26-27-28 giugno 2003, INU, Istituto nazionale di urbanistica

- Solà-Morales, M. de, "La segunda historia del proyecto urbano" a UR nº 5, Barcelona, 1988

Bibliografia general complementaria

- AA. VV.: La ciudad dispersa, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, Barcelona, 1998.
- AA.VV., 10 años de planeamiento urbanístico en España 1979-1989, MOPU-IUAV, Madrid, 1989.
- Amendola, Giandomenico (ed): Scenari della città nel futuro prossimo venturo. Editori Laterza, Roma-Bari, 2000.
- Ascher, François: Les nouveaux principes de l'urbanisme. La fin des villes n'est pas a l'ordre du jour. Éditions de l'Aube, La Tour d'Aigues, 2001
- Baart, T., Metz, T., Ruimschotel, T.: Atlas of change: rearranging the Netherlands, NAI Publishers and Ideas on Paper, Rotterdam, 2000
- Boeri, S., Lanzani, A., Marini, E.: Il territorio che cambia. Ambienti, paesaggi e immagini della regione milanese, Editrice AbitareSegesta spa, Milano, 1993
- Boeri, Stefano; Lanzani, Arturo, "Gli orizzonti della città diffusa", a Casabella 588, 1992
- Choay, F., "Le reigne de la ville et la mort de l'urbain", in La Ville. Art et architecture 1810-1993, Centre Georges Pompidou, Paris, 1993
- Corboz, A., "L'Urbanistica del XX secolo: un bilancio", a Urbanistica nº 101,1990. Corboz, A., Le "Territoire comme palimpseste", in Diogene 121, 1983. Corboz, André, "L'ipercittà (Apprendre à décoder la nébuleuse urbaine)", en *Quaderno della ricerca sulle trasformazioni dell'habitat urbano in Europa, nº2*, Venezia-Cà Dolfìn, 1994
- De Geyter, Xaveer: *After-Sprawl, onderzoek naar de nedendaagse stad*, Nai Uitgevers, Rotterdam/DeSingel International Kunstcentrum, Antwerpen, 2002.
- Dematteis, G.; "L'ambiente come contingenza e il mondo come rete" a *Urbanística nº 85*, 1989.
- Dupuy, Gabriel, L'Urbanisme des réseaux. Théories et méthodes, Armand Colier Éditeur, Paris, 1992. (versión catalana: Dupuy, Gabriel, L'Urbanisme de les xarxes. Teories i mètodes, Oikos-Tau, S.L., Barcelona , 1996
- Forman, Richard: Land Mosaics, The ecology of landscapes and regions, Harvard Universsity, Cabridge University Press, New Yor, 1995
- Hall, P., Ciudades del mañana, Serbal, Barcelona, 1996
- Indovina, Francesco i AA VV, La città diffusa, Daest, Venezia, 1990
- Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Barcelona: la ciutat central, Regió Metropolitana de Barcelona. Territori - Estratègies - Planejament. Papers 5, I.E.M.B., setembre 1991.
- Kostof, S.: The city assembled. The elements of urban form trough history, Thames and Hudson Ltd, London, 1992. Kostof, S.: The city shaped. Urban patterns and Meanings trough history, Thames and Hudson Ltd, London, 1991
- Llop Torné, Carles: "Espais projectuals d'una metròpoli. Canvis en l'estructura espacial de l'àrea central metropolitana de Barcelona. 1976-1992" Tesi doctoral. DUOT, UPC. Barcelona, Setembre 1995
- Lorzing, H.: "Layers of interaction" a The nature of landscape, a personal quest, 010 Publishers, Rotterdam, 2001
- Roussel, M.J., Theys, J. (ed.): "Maîtriser l'étalement urbain: une première évaluation des politiques menées dans quatre pays (Angleterre, Norvège, Pays-Bas, Hong-kong)", a 2001 Plus, Centre de Prospective et de Veille Scientifique, Direction de la Recherche et des Affaires scientifiques et techniques, Ministère de l'équipement, des Transports et du Logement de France, document nº 49, Septiembere 1999
- Rowe, P., *Making a Middle Landscape*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1991

- Saskia Sassen, *The Global City*, Princeton University Press, 1991
- Secchi, Bernardo: "Resoconto di una ricerca", a *Urbanistica* 103. Secchi, Bernardo: *Un progetto per l'Urbanistica*, Giulio Einaudi editore s.p.a, Torino, 1989
- Secchi, B., La città europea e il suo progetto, apunts siteweb
- Solà Morales, I.: "Presente y futuros. Arquitectura en la ciudad" a *Territorios*, Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 2002
- AAVV. Passatges metropolitans : una mirada als projectes metropolitans des de la petita escala. Barcelona: Àrea Metropolitana, 2015
- Paisea: revista de paisajismo. Valencia
- Steenbergen, C. M; Meeks, S.; Nijhuis, S. Composing landscapes: analysis, typology and experiments for design. Basel: Birkhaeuser Verlag AG, 2008
- Forman, Richard T. T. Land mosaics: the ecology of landscapes and regions. Cambridge University Press, 1995
- Waldheim, C. The Landscape urbanism reader. New York: Princeton Architectural Press, cop. 2006
- Reed, C.; Lister, N.: Projective ecologies. New York: Actar Publishers, 2014
- Mostafavi, M.; Doherty, G. Urbanismo ecológico. Barcelona: Gustavo Gili, 2014
- Dramstad, W. E; Olson, J.; Forman, R.T.T. Landscape ecology principles in landscape architecture and land-use planning. New York: Island Press, 1996
- Crosas, C. Metròpolis Barcelona. Barcelona: Àrea Metropolitana de Barcelona, 2015

Paraules clau per un Nou Lèxic d'Urbanisme

- Robert Cowan, The Dictionary of Urbanism, Streetwise Press, 2005.
<http://www.dictionaryofurbanism.com/>
- Colafranceschi, D.: Landscape + 100 palabras para habitarlo. Barcelona: Gustavo Gili. 2007
- Parole, <http://aporee.org/parole/>
- Glosario, Atributos Urbanos, <http://www.atributosurbanos.es/glosario/>